

A MUNKA ÉS A PÁRKAPCSOLATI INSTABILITÁS ÖSSZEFÜGGÉSEI

Bevezetés

A munka, mint fizetett tevékenység sok szempontból meghatározza az egyén életútját és a családon belüli viszonyokat. A legjelentősebb kutatási területek, melyeknél hangsúlyosan megjelenik a munka szerepének vizsgálata: a munkanélküliség válság hatása az egyén és család jólétére (Jahoda 1981; McKee-Ryan et al. 2005; Weckström 2012); a női munkavállalás hatása a családi életre és a párkapcsolati instabilitásra (Becker – Landes – Michael 1977; Booth et al. 1984; Greenstein 1995; Rogers 2004) és ezzel összefüggően a családi és munkaszerepek közötti konfliktus (Bruck – Allen – Spector 2002; Byron 2005; Wayne – Musisca – Fleeson 2004).

Bár nincs már tipikusnak mondható életút – az individualizáció következtében egyéni választások mentén „összebarkácsolt” (Beck – Beck-Gernsheim 1993) vagy módosított életutakról (Kohli 1993) beszélhetünk –, a munkavégzés szinte minden egyén életében kiemelt szerepet játszik. Azon túl, hogy a megélhetés forrását biztosítja, egyrészt hozzájárul az egyén társadalmi beilleszkedéséhez a munkahelyi kapcsolatok kialakításával, másrészt strukturálja a mindennapokat. Nemcsak a munka, de kétségkívül annak elvesztése is tömegeket érint akár közvetlenül, akár családtagként tapasztalva annak következményeit.

Tanulmányomban alapvetően azzal foglalkozom, hogy egy párkapcsolatban a nő és a férfi munkavállalása, illetve munkanélkülisége milyen hatással van a párkapcsolati instabilitásra.

Irodalmi kitekintés

A következőkben röviden bemutatom a munkavállalás-munkanélküliség és a családi kapcsolatok összefüggéseire vonatkozó szakirodalom néhány fontos megállapítását és a korábbi kutatások eredményeit. Először a munkavállalás párkapcsolati minőségre és stabilitásra tett hatásával foglalkozom, majd a munkanélküliség következményeit tárgyalom.

A válások száma növekedésének egyik makrotársadalmi magyarázata a *női munkavállalás* elterjedése és általánossá válása. A hipotézis, misze-

rint a nők munkavállalása destabilizálja a párkapcsolatot, szociológiai és gazdasági gyökerekkel is rendelkezik. Eszerint a specializált és differenciált házastársi szerepek alapozzák meg a házasság stabilitását (Becker – Landes – Michael 1977; Parsons 1949). A nők munkavállalásával egyrészt csökken a szerepek differenciáltsága, másrészt egyenlőbbek lesznek a hatalmi viszonyok. A fizetett munkán keresztül már a nő is hozzájárul a családi kasszához, és a saját fizetés által megteremtődik az önálló egzisztencia lehetősége az esetleges válás után – ezt nevezte Ross és Sawhill függetlenség (independence) hatásnak (1975). Több újabb kutatás eredményei vegyes képet mutatnak az összefüggés erőssége, sőt iránya tekintetében is (Rogers 2004; Sayer – Bianchi 2000). Amato két fontos tényezőt emelt ki a női munkavállalással kapcsolatban: 1. elősegíti a kapcsolatból való kilépést, de ez az összefüggés csak a boldogtalan pároknál figyelhető meg; 2. hatása kétirányú. Egyrészt hozzájárul a párkapcsolati konfliktusok szaporodásához, másrészt javítja a párkapcsolat minőségét az anyagi nehézségek elkerülése révén. Ez a két hatás kioltja egymást (Amato 2010). Huber és Spitze vizsgálata alapján sem a férj, sem a feleség abszolút keresetének nincs hatása a válási hajlandóság alakulására, továbbá a jövedelmek egymáshoz viszonyított aránya sem befolyásolja számottevően azt. A nők munkatapasztalatát (hány évet dolgozott az elmúlt 10 évben) vizsgálva azonban pozitív összefüggés mutatkozott a párkapcsolati instabilitással mindkét nem esetén (Huber – Spitze 1980). Kalmijn és Poortman vizsgálatukban azt találták, hogy amennyiben a nő dolgozik, gyakrabban kezdeményezi a válást, mint a férfi. Ez arra utal, hogy a munkavállalás függetlenítheti a nőt, ami csökkenti a párkapcsolatból fakadó előnyöket (Kalmijn – Poortman 2006). A hazai adatokat tekintve elmondható, hogy a '90-es évek elején a munkahelyi mobilitás (akár felfelé, akár lefelé történik) mindkét nemnél növelte a válás esélyét (Bukodi – Róbert 2003).

A különböző eredményekre jutó kutatások újabb hipotézisek megalkotásához járultak hozzá, négy meghatározó alapfeltevés fogalmazódott meg:

- *függetlenség hipotézis (economic dependence)*: a nő gazdasági forrásainak (az aktuális jövedelmének)

növekedése pozitív kapcsolatban áll a válás kockázatával (Booth et al. 1984; Hiedemann – Suhomilova – O’Rand 1998);

– *partnerség hipotézis (economic partnership)*: a nő anyagi hozzájárulása révén csökken a gazdasági nyomás (Conger et al. 1990) és gyarapodik a házasság-specifikus tőke (Knoester – Booth 2000), s ezek csökkentik a válás kockázatát;

– *egyenlő függőség (equal dependence)*: a gazdasági függőség és az elkötelezettség hozzájárul a párkapcsolat stabilizáláshoz – a válás kockázata akkor legmagasabb, ha a két fél gazdasági hozzájárulása megközelítőleg azonos, mert ezen a ponton a leggyengébb a gazdasági kötelezettség (Heckert – Nowak – Snyder 1998; Nock 1995);

– *szerep-együtműködés (role collaboration)*: szintén egy U-alakú görbét feltételez, azonban a válási kockázat minimumát a felek azonos hozzájárulásánál éri el – bármelyik fél gazdasági függése növeli a válás esélyét (Ono 1998). A szerep-együtműködés perspektívája szerint bármelyik fél gazdasági függősége növeli a válás kockázatát. Ez az összefüggés erősebb lehet az egalitáriánus nemi szerepfelfogású pároknál (Risman – Johnson-Sumerford 1998).

Az anyagi helyzet, a munkanélküliség és a párkapcsolati minőség, instabilitás viszonyát két egymással ellentétes elméleti perspektívából közelíthetjük meg. A *pszichoszociális stressz* perspektíva szerint a munkanélküliség és válás pozitív kapcsolatban van egymással, azaz a munkanélkülivé válás, de inkább a tartós munkanélküliség nemcsak az egyén személyiségére, hanem kapcsolatrendszerére és párkapcsolatára is destruktív hatással lehet. Ha a *válás költségei* nézőpontjából közelítünk, a munkanélküliség negatív kapcsolatban áll a válással. Számos tanulmány alátámasztotta a pszichoszociális stressz hipotézisét (Hoffman – Duncan 1995; Jalovaara 2003; Lewin 2005; Ono 1998). Kalmijn és Poortman azt találták, hogy az anyagi problémák nagyobb hatással voltak a nő válási szándékára, mint a férfiakéra vagy a közös szándékra (Kalmijn – Poortman 2006).

A munkanélküliség családi életre gyakorolt hatásait érintő első kutatások az 1930-as években születtek (Jahoda – Lazarsfeld – Zeizel 1933), de a kérdéskör szisztematikus vizsgálata longitudinális és diádikus adatokra támaszkodva csak az elmúlt néhány évtizedben vált lehetségessé. Számos kutatási eredmény támasztja alá a munkanélküliség és a párkapcsolati instabilitás összefüggését. Lampard (1994) vizsgálatában rámutatott, hogy az Egyesült Királyságban a férfiak és a nők munkanélkülisége

is mintegy 70 százalékkal növeli a kapcsolatbomlás esélyét a megkérdezést követő évben. Az összefüggés nemi sajátosságaira hívta fel a figyelmet több kutatás, miszerint bár a férfiak és nők munkanélkülisége is befolyásolja a kapcsolat felbontását, a férfiaknál erősebb hatás figyelhető meg (Hansen 2005; Jalovaara 2003), illetve a férfiaknál megfigyelhető a kapcsolat, a nőknél azonban nem (Jensen – Smith 1990). A munkanélküliek kapcsolatrendszerének sajátosságaival és átalakulásával foglalkozik kutatásában Csoba Judit, melyben egyaránt vizsgálja a családi és munkatársi-baráti kapcsolatok alakulását. Rámutat arra, hogy a munkanélkülivé váló személy külső kapcsolatrendszere egyértelműen megritkul, hiszen a munkatársi kapcsolatok – egy bizonyos idő elteltével – meggyengülnek vagy teljesen megszűnnek. A családi kapcsolatok válságával kapcsolatban kiemeli, hogy minden probléma a családra terhelődik és egy idő után ezek a kapcsolatok „túltelítődnek”. A családon belüli kapcsolatok negatív irányba történő változását a kutatás megkérdezettjeinek valamennyivel több mint negyede említette (Csoba 1993).

Hipotézisek

A munkavállalással kapcsolatban a női munkavállalásra vonatkozó versengő hipotéziseket (függetlenség, partnerség, egyenlő függés, szerep-együtműködés) tesztelem, hogy melyik érvényesül leginkább a vizsgált célcsoportnál. Az alacsony társadalmi státuszú csoportoknál a gazdasági nyomás csökkenése miatt várhatóan a partnerség hipotézis igazolódik.

A munkanélküliséggel kapcsolatban az elsődleges hipotézisem, hogy a felek munkanélkülisége növeli a válási hajlandóságot, továbbá feltételezem, hogy a férfiaknál ez a hatás erősebb. Ez a feltételezés azon alapszik, hogy az elsődleges pénzkereső a családban jellemzően a férfi, valamint, hogy a nő állásvesztése esetén nem marad szerep nélkül, mint sok férfi.

A kutatás és a minta bemutatása

A 2012-ben lezajlott felmérés során családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok házastársként vagy élettársként együtt élő igénybevevőit (N=175 pár) kérdeztük kapcsolatukról. A forgalmi adatok figyelembe vételével 4 budapesti és 5 Pest megyei intéz-

mény került kiválasztásra. Mindegyik szolgálatnál életkor szerint rétegzett lista készült a párkapcsolatban élő párokról. A szisztematikus mintavétellel kiválasztott kliensekkel és partnerükkel került kitöltésre a kérdőív, tehát kutatási dizájn tekintetében standard diádikus adatfelvétel történt.

A mintába 18 és 60 év közötti személyek kerültek kiválasztásra, azonban előfordult, hogy a partnerük fiatalabb vagy idősebb volt: a férfiaknál a legfiatalabb 17 éves, a legidősebb 68 éves, a nőknél a legfiatalabb 17 éves, a legidősebb pedig 63 éves volt. A megkérdezettek iskolai végzettsége és munkaerő-piaci státusza jól mutatja, hogy egy alacsony társadalmi státuszú csoportról van szó.

Mérőeszközök

A párkapcsolat instabilitása

A házasságok minőségéről és instabilitásáról szóló munkájában Gödri (2001) javaslatot tesz a válási hajlam mérésére, mely támaszkodik a Nebraska Scale of Marital Instability (Booth – Johnson – Edwards 1983) kérdéseire is – kérdőívemben apróbb változtatással eszerint vizsgáltam a kérdéskört. Így a válási hajlamot egyrészt egy 5 itemből álló kérdésblokk (amiben megjelenik a kognitív és viselkedési szint), másrészt a válás valószínűségére való direkt kérdéssel mértem. A felek instabilitását ezen kérdések alapján alkotott mutatószám fejezte ki. Az instabilitásmutatót a férfiaknál és nőknél egymástól függetlenül, CATPCA (categorical principal analysis) módszerrel képeztem. A férfiaknál a főkomponens a változók varianciájának 59, a nőknél 62 százalékát magyarázza.

A prediktor (független) változók tekintetében a munkavállalásra, a felek gazdasági forrásaira és a

munkanélküliségre vonatkozóan a következő mutatókkal dolgoztam:

- jelenleg dolgozik-e? (0-nem, 1-igen);
- a felek abszolút jövedelme;
- a felek relatív jövedelme (a felek és a családi összjövedelem hányadosa – milyen mértékben járul hozzá a családi kasszához);
- ki keres többet – a jövedelmek különbsége alapján 3 csoportot hoztam létre: a nő keres többet, a férfi keres többet, ugyanannyit keresnek (a csoportosításnál azonos jövedelemnek tekintettem a legfeljebb 15e Ft-os különbséget).
- munkanélküli-e? (0-nem, 1-igen).

Az Actor-Partner Interdependence Model

Az adatok elemzésénél az Actor-Partner Interdependence Model-t (Kenny 1996) használtam. A modell részletes leírását nyújtja Kenny diádkutatásokról szóló kézikönyve (Kenny – Kashy – Cook 2006), az elemzési módszer néhány fontos jellemzőjére én is kitértem egy korábbi tanulmányomban (Pilinszki 2013). A következőkben a modell alapvető elemeit mutatom be, melyek szükségesek az elemzésben leírtak megértéséhez.

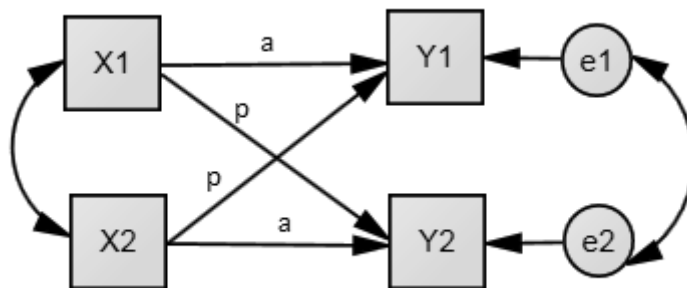
Az Actor-Partner Interdependence Model (APIM) a diádikus kapcsolatok modellje, ami két válaszadó kapcsolatának konceptuális megközelítését a megfelelő statisztikai eszközökkel teszteli és értékeli.

Az 1. ábrán látható az Actor-Partner Interdependence Model vázlata, mely négy változót tartalmaz: két függő vagy kimeneti változót (Y1 – a nő kapcsolati instabilitása és Y2 – a férfi kapcsolati instabilitása), és két független vagy prediktor változót (X1 – a nő dolgozik-e és X2 – a férfi dolgozik-e).

1. táblázat. *A minta szociodemográfiai jellemzői*

	Nők	Férfiak
	N=175	
Életkor (átlag ± szórás)	39,7 ± 10,5	43,2 ± 11,1
Iskolai végzettség		
8 általános vagy alatta	52,8%	41%
Szakiskola	16,9%	32,4%
Érettségi	22,7%	17,4%
Főiskola, egyetem	7,6%	9,2%
Dolgozik-e? (igen)	31,8%	58%
Mióta élnek együtt? (átlag ± szórás)	14,4 ± 10,2	
Kapcsolat formája (házasság)	57%	
Van-e a háztartásban gyermek?	76%	

1. ábra. Actor-Partner Interdependence Model (APIM)

Így a mostani példában azt kívánjuk mérni, hogy a diád tagjainak munkavállalása milyen hatással van a kapcsolati instabilitás változó értékére.

A modell két központi eleme az *aktorhatás* és a *partnerhatás*. Az aktorhatás azt mutatja meg, hogy a megkérdezett személy munkavállalása hogyan hat a saját kapcsolati instabilitására. Az ábrán az aktorhatást ábrázolják a vízszintes nyilak (a). A partnerhatás méri, hogy mennyire befolyásolja a személy érzelmét/viselkedését a partner. Az ábrán a partnerhatást az átlós nyilak ábrázolják (p). A partnerhatás a felek közötti interdependencia mérésének egyik formája (Kenny 1996).

Az aktor- és a partnerhatás egymáshoz való viszonya alapján több modellt is megkülönböztethetünk. Kenny – Cook (1999) négy modellt mutat be:

- Aktororientált ($a \neq 0, p = 0$): az aktororientált modellben kizárólag a saját jellemzőknek van hatása a kimeneti változóra, a partner jellemzőinek nincs.
- Partnerorientált ($a = 0, p \neq 0$): a partnerorientált modellben az előzővel ellentétben a vizsgált személyre hatással van a partnere valamely jellemzője, azonban a sajátja nincs.
- Párorientált ($a = p$): ebben a modellben a két hatás egyenlő vagy legalábbis jelentősen nem tér el egymástól. Azaz a személy jellemzője hatással van a saját és partnere kimeneti változójára is. Előfordulhat olyan eset is, amikor az egyik fél párorientált, a másik fél viszont nem.
- Szociális összehasonlítás ($a + p = 0$): az aktor- és a partnerhatás abszolút értékben körülbelül ugyanakkora, azonban egymással ellentétes előjelű.

Eredmények

Az elemzést Strukturális Egyenletek Modellezésével, SPSS 21.0 és Amos 21.0 szoftverekkel végeztem.

A diádikus adatsor elemzésének első lépésében a felek válaszai közötti összefüggést vizsgáltam. A magas mérési szintű változóknál a Pearson-féle korrelációs együtthatók szerint az instabilitás pontszámok ($r = ,675; p < ,01$) és a relatív jövedelmek ($r = -,544; p < ,01$) erős, az abszolút jövedelmek ($r = ,296; p < ,01$) pedig közepes kapcsolatot jeleznek. A felek munkaerő-piaci státusza (dolgozik-e) ($K = ,136; p < ,1$),⁸² illetve, hogy munkanélküli-e ($K = ,131; p < ,1$) gyenge összefüggést mutat. Az eredmények szerint a felektől származó adatok nem függetlenek egymástól, ezért a diádikus elemzés indokolt.

Diádikus modellek

A modellek elemzése alapján elmondhatjuk, hogy a családsegítő szolgálatok kliensei körében sem az abszolút, sem a relatív jövedelemnek nincs szignifikáns hatása a stabilitásra (2. táblázat). Az, hogy a megkérdezettek rendelkeznek-e fizetett munkával, a férfiaknál és a nőknél is befolyásolja az instabilitást. A hatás iránya azonban különböző: a munkavállalás a nőknél növeli a válás kockázatát, a férfiaknál viszont csökkenti az instabilitást. A partnerhatás egyik nemnél sem szignifikáns, azaz az egyik fél munkavállalása nem befolyásolja partnere válási hajlandóságát. Ezt igazolja az is, hogy az aktororientált modell illeszkedése a legjobb ($\chi^2, p = ,583; CFI = 1,000; RMSEA = ,000$).

82 Kategórikus változók esetén a felek válaszai közötti asszociációt a Cohen's Kappa mutatóval mérjük, ami 0 és 1 között vehet fel értékeket. Minél nagyobb az érték, annál erősebb a kapcsolat.

2. táblázat. A munkaerő-piaci jellemzők hatása az instabilitásra

	Nő instabilitása		Férfi instabilitása	
	Aktorhatás	Partnerhatás	Aktorhatás	Partnerhatás
Jelenleg dolgozik-e? (0-nem; 1-igen)	,140*	-,095	-,176**	,094
Munkanélküli-e? (0-nem; 1-igen)	,072	-,070	,158**	,027
Abszolút jövedelem	-,075	-,003	,051	-,053
Relatív jövedelem	-,026	,055	,012	-,103
Ki keres többet?				
Egyenlő			ref.	
Nő		-,188**		-,117
Férfi		-,116		,024

Megj.:* Az összefüggés 0,1 szinten szignifikáns;

** Az összefüggés 0,05 szinten szignifikáns

N=162-175

A többscsoportos elemzés⁸³ alapján elmondhatjuk: az összefüggést nem változtatja, hogy a párok házastársként vagy élettársként élnek együtt. A háztartásban élő gyermek azonban változtat a mintázaton. A gyermekes pároknál a nő munkavállalása nem mutat szignifikáns összefüggést sem a saját, sem a partnere stabilitásával, azonban ha a férfi dolgozik, az mindkét nemnél csökkenti a válási hajlandóságot (a férfiak instabilitását: $\beta = -0,224$, $p < ,01$; a nők instabilitását: $\beta = -0,190$, $p < ,05$). A gyermektelen pároknál csak a nő munkavállalása befolyásolja az instabilitást (nők instabilitása: $\beta = ,269$, $p < ,1$).

A legfiatalabb gyermek életkora is módosítja a megfigyelt hatást. A kisgyermekeseknél (0–6 éves) egyik hatás sem szignifikáns, ahogy a 12 év feletti gyermeket nevelőknél sem találunk kapcsolatot a munkavállalással. A kisiskolás korú (7–12 éves) gyermeket nevelő családoknál a nők körében meg nő a szerepe a munkaerő-piaci státusznak: szignifikáns az aktor- ($\beta = ,291$, $p < ,1$) és a partnerhatás ($\beta = -,442$, $p < ,01$) is, azonban ellenkező irányúak. Ez alapján elmondható, hogy a kisiskolás gyermeket nevelő családokban a férfi munkavállalása stabilizál, a nő munkavállalása destabilizál.

A felek közötti jövedelemkülönbségek (ki keres többet) csak a nők instabilitását befolyásolják, mégpedig abban az esetben, ha ők keresnek többet. Ha a „férfi keres többet” kategóriát használjuk referen-

ciaként, ugyanezt tapasztaljuk: ha magasabb a nő keresete, az csökkenti a nő válási hajlandóságát.

A többscsoportos elemzés eredményei szerint az élettársi kapcsolatban élőknel egyik hatás sem szignifikáns, míg a házasságban élőknel a nők magasabb keresete csökkenti mindkét fél instabilitását (férfiak instabilitását: $\beta = -,225$, $p < ,1$; nők instabilitását: $\beta = -,213$, $p < ,1$). A gyermekes pároknál nem szignifikáns egyik hatás sem, azonban a gyermektelen párok esetében akkor a legmagasabb a nők instabilitása, ha ugyanannyit keresnek. Az azonos jövedelmű párokhoz viszonyítva alacsonyabb a férfi magasabb jövedelme esetén ($\beta = -,422$, $p < ,01$) és a nő magasabb jövedelme esetén ($\beta = -,497$, $p < ,01$) is a nők válási hajlandósága.

A gyermekes családok homogén csoportjában nem találtunk összefüggést. Ha azonban a legfiatalabb gyermek életkora szerinti csoportokban vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy a kamaszkorosztály (a 12–18 évesek) anyáinál nagymértékben csökken az instabilitás, ha valamelyik fél többet keres (férfi keres többet: $\beta = -,822$, $p < ,001$; nő keres többet: $\beta = -,640$, $p < ,001$). Valamelyest a férfiak instabilitása is csökken ebben a csoportban, ha többet keresnek ($\beta = -,426$, $p < ,1$).

A munkanélküli státuszt vizsgálva láthatjuk, hogy egyedül a férfiak munkanélkülisége van hatással az instabilitásra, és itt is csak az aktorhatás szignifikáns ($\beta = ,158$, $p < ,05$). A párkapcsolat típusa mentén vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a házasságban élő pároknál a nő munkanélkülisége bír meghatározó erővel az instabilitás tekintetében. Mind a saját ($\beta = ,294$, $p < ,001$), mind a férj válási

83 A többscsoportos elemzés (Multiple-group analysis) során a modellt szimultán illesztjük kettő vagy több független almintá adataihoz (pl. gyermeket nevelő és gyermektelen párok).

hajlandóságát ($\beta = ,243$, $p < ,05$) növeli a munkanélküliség. Ezzel szemben az élettársi kapcsolatban élőknél az előzővel ellentétes kapcsolatot láthatunk, a munkanélküliség felmerülésével alacsonyabb az instabilitás: a nők munkanélkülisége esetén mindkét nem válási hajlandósága csökken (a nőké: $\beta = -,215$, $p < ,1$; a férfiaké: $\beta = -,242$, $p < ,05$). A férfiak munkanélkülisége esetén csak az aktorhatás szignifikáns ($\beta = -,215$, $p < ,1$). Az a tény, hogy van-e gyermek a háztartásban, illetve, hogy hány éves, nem befolyásolja az eredeti kapcsolatot.

Megbeszélés

Ebben a rövid elemzésben arra vállalkoztam, hogy megvizsgáljam a munkavállalás és a munkanélküliség kapcsolatát a párkapcsolati stabilitással.

A munkavállalás tekintetében elmondható, hogy ha a férfi dolgozik, akkor növekszik a stabilitás, ha a nő vállal munkát, akkor csökken. Különböző háttérváltozók mentén némiképp módosul ez a hatás:

- gyermektelen pároknál nincs kapcsolat; gyermekes pároknál csak a férfiak munkavállalása meghatározó: mindkét nemnél növeli a stabilitást;
- a 0–6 és a 12–18 éves gyermeket nevelő szülőknél nincs összefüggés; a 7–11 éves gyermeket nevelő férfiaknál aktororientált, a nőknél pedig párorientált modell érvényesül;
- a fiatal (30 alatti) és az idősebb (46 év feletti) pároknál nincs kapcsolat; a 31–45 év közötti pároknál az eredeti hatás érvényesül: mindkét nemnél aktororientált modell, ami ellenkező irányú.

A jövedelem családon belüli megoszlása (ki keres többet) a nő instabilitásával kapcsolatot mutat: ha a nő keres többet, akkor átlag alatti, ha ugyanannyit keresnek, átlag feletti, ha pedig a férj keres többet, akkor átlagos. A háttérváltozók hatásai:

- a házasságban élőknél a nő magasabb keresete csökkenti mindkét nem instabilitását, ha a férfi keres többet, akkor növekszik a férfi instabilitása; az élettársi kapcsolatban élőknél az azonos jövedelem növeli a nők instabilitását;
- a gyermektelen pároknál az azonos jövedelem a nőknél emeli a válás kockázatát, a férfi magasabb jövedelme csökkenti a férfi instabilitását;
- a legfiatalabb gyermek életkora szempontjából az azonos jövedelem a 12–18 éves gyermeket nevelő anyák stabilitását csökkenti; a férfi magasabb jövedelme a 7–11 éves gyermeket nevelő anyák stabilitását csökkenti, a 12–18 éves gyermeket nevelő anyákét pedig növeli.

Melyik hipotézist igazolják leginkább az adataink?

Függetlenség hipotézis: az abszolút jövedelmek nincsenek kapcsolatban az instabilitással. Bár a nők munkavállalása csökkenti a stabilitást, de ha többet keres, mint partnere, stabilabbnak ítéli a kapcsolatot. A függetlenségi hipotézist *nem támasztják alá* a kutatás adatai.

Partnerség hipotézis: ez a feltevés is lineáris kapcsolatot feltételez a nő jövedelme és az instabilitás között. Mivel ez a hipotézis az előző ellentéte, ezt *sem támasztják alá* a kutatás adatai.

Egyenlő függőség: a hipotézis szerint, ha bármelyik fél anyagi függésben van, az stabilizálja a kapcsolatot. Így az instabilitás akkor a legmagasabb, ha kiegyenlített a két fél anyagi hozzájárulása. A „ki keres többet” kérdéskört vizsgálva láthatjuk, hogy a nő magasabb keresete csökkenti a nő instabilitását, az ugyanakkora jövedelem növeli azt. A hipotézis szerint azt várnánk, hogy a férfi magasabb jövedelme szintén csökkenti az instabilitást, azonban itt nem találunk szignifikáns kapcsolatot. Elmondhatjuk tehát, hogy a nő instabilitására részben alkalmazható az egyenlő függőség hipotézise.

Együttműködés: ez a feltevés az előzővel ellentétes, az adataink nem támasztják alá.

Mi indokolhatja, hogy ezen a populáción az egyenlő függőség hipotézise nyert leginkább igazolást? Az alacsony társadalmi státuszú csoportoknál a kapcsolat felbontásának az akadálya lehet az anyagi források hiánya. Egy esetleges kapcsolatbomlásnál mind a két félnek meg kell oldani a lakhatását, külön háztartás vezetését. Ugyanebben a kutatásban megkérdeztük, hogy ha a kapcsolatuk válságba kerülne, az anyagi tényezők milyen mértékben jelentenek akadályt a válásban. A férfiak 25, a nők 40 százaléka szerint az anyagi források hiánya jelentősen megnehezíti a kapcsolat felbontását. A hipotézis szerint egyrészt a gazdasági függés, másrészt a másik iránti kötelezettség jelenik meg visszatartó erőként (Nock 1995, 2001). Abban az esetben, amikor a nő többet keres, a férfi kerülhet függő helyzetbe. Ezért a nők stabilitása mögött ebben a helyzetben nem annyira a függés, mint a kötelezettség jelenik meg motivációként.

A munkanélküliség kapcsán csak a férfiaknál tapasztaltunk szignifikáns kapcsolatot a válási hajlandósággal. Ez alapján az elsődleges feltevést, miszerint a munkanélküliség egyben a családi kap-

csolatokat is destabilizálja, ezen a populáción szűkíteniünk kell a férfiakra. A korábbi vizsgálatban többen azt találták, hogy megfigyelhetőek nemi különbségek. Jelen kutatás adatai leginkább Jensen és Smith (1990) eredményeivel csengenek össze, miszerint a munkanélküliség és az instabilitás közötti összefüggés csak a férfiaknál jelenik meg. Fontosnak tartom továbbá kiemelni azt is, hogy csak az aktorhatás szignifikáns. Tehát a férfi munkanélkülisége csak a saját válási hajlandóságát befolyásolja, a partnerét nem. Úgy tűnik, hogy a munkanélküliség interperszonális hatása nem közvetlen. A családi kapcsolatok megromlásával kapcsolatban Briar a munkanélküli személy önvádoló magatartását emeli ki, ami beindíthatja a védekezés-támadás köreit, ami destruktív hatással van a kapcsolat alakulására (Briar 1987, idézi Benedek é.n.).

A párkapcsolat típusát vizsgálva meglepő eredménynek tartom, hogy míg a házasságban élőknel a nő munkanélkülisége esetén mindkét félnél magasabb válási hajlandóságot tapasztalunk, az élettársi kapcsolatban élőknel stabilizáló erőként hat. Erre egy lehetséges magyarázat lehet, hogy az élettársi kapcsolatokban élők nem tekinthetők homogén csoportnak (élettársi kapcsolat mint próbaházasság vagy mint a házasság alternatívája), és a különböző csoportoknál másként jelenik meg a munkanélküliség hatása. Ezt a különbségtételt azonban jelen elemzésben nem volt lehetőségem megtenni.

Korlátok és kitekintés

Az eredmények értelmezésekor mindenképp figyelembe kell vennünk, hogy egy speciális mintáról van szó, ahol az országos átlaghoz képest jelentős különbség mutatkozik az iskolai végzettségben, a munkaerő-piaci státuszban és jövedelmi viszonyokban is.

Jelen kutatás elsősorban a párkapcsolati instabilitásra és az azt befolyásoló tényezőkre vonatkozott. A munkaerő-piaci státusz és a munkanélküliség kérdésköre nem került részletes kibontásra.

A hatások elemzésekor szerencsés lenne egy modellben vizsgálni a munkavállalás-munkanélküliség hatását az instabilitásra az összes kontrollváltozóval együtt, azonban ez a minta elemszáma miatt nem lehetséges. Bár a diádkutatások jellemző elemszámához viszonyítva átlagosnak (vagy inkább átlag felettinek) mondható a minta elemszáma, komplexebb modellek elemzésére nem alkalmas.

A munkanélküliség és párkapcsolati instabilitás összefüggésének részletesebb vizsgálata több

szempontból indokolt. A témát fókuszba helyező vizsgálatoknál mindenképp fontos tényező a munkanélküliség időtartama, hiszen a tartós munkanélküliség esetén gyakrabban találkozhatunk az érintett személyes izolációjával.

Absztrakt

Tanulmányomban a munkavállalás, a munkanélküliség és a kapcsolati minőség, stabilitás összefüggéseit vizsgálom egy diádkutatás adataira támaszkodva (N = 175 pár). Az elemzés célja annak vizsgálata volt, hogy a munkavállalás, illetve a munkanélküliség hogyan befolyásolja a válási hajlandóságot. Az eredmények arra utalnak, hogy férfiak és a nők stabilitására ellentétesen hat a munkaerő-piaci szerepvállalás: a nők válási hajlandósága emelkedik a munkavállalással, míg a férfiaké csökken. A női munkavállalással és a családi jövedelemhez való hozzájárulással kapcsolatos eredmények leginkább az egyenlő függőség hipotézisét támasztják alá, miszerint a nő magasabb keresete csökkenti az instabilitást, az ugyanakkora jövedelem viszont növeli. A férfiak munkanélkülisége esetén nő a válási hajlandóság, azonban nőknél nem figyelhető meg összefüggés.

Kulcsszavak: diádkutatás, munkanélküliség, munkavállalás, párkapcsolati instabilitás, válás.

Relationships Between Employment and Partnership Instability

Based on a dyadic research (N=175 couples), the paper studies the relationships between un/employment and partnership stability. The examination of whether and to what extent employment-unemployment influences propensity of divorce. Results indicate that employment affects differently women's and men's partnership stability. While participation in the labor market increases females' propensity to divorce, it decreases divorce propensities among males. Results related to women's employment and contribution to the family income support the hypothesis of equal dependence in so far women's higher wages decreases partnership instability among women, whereas equal wages increases it. While males' unemployment increases divorce propensities among men, similar effect cannot be observed among women.

Key words: dyad research, unemployment, employment, partnership instability, divorce.

Felhasznált irodalom

- Amato, Paul R. 2010 Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72. 3:650-666.
- Beck, Ulrich – Beck-Gernsheim, Elisabeth 1993 Nicht Autonomie, sondern Bastelbiographie. Anmerkungen zur Individualisierungsdiskussion am Beispiel des Aufsatzes von Günter Burkart. *Zeitschrift für Soziologie*, 22. 3:178-187.
- Becker, Gary S. – Landes, Elisabeth M. – Michael, Robert T. 1977 An economic analysis of marital instability. *The Journal of Political Economy*, 85. 6:1141-1187.
- Benedek László (é.n.) *Tanácsadás munkanélkülieknek*. (2014.04.15-i letöltés, Szociális Szakmai Szövetség, http://3sz.hu/sites/default/files/uploaded/benedek_laszlo_-_tanacsadas_munkanelkulieknek.pdf)
- Booth, Alan – Johnson, David – Edwards, John 1983 Measuring marital instability. *Journal of Marriage & the Family*, 45. 2:387-394.
- Booth, Alan – Johnson, David R. – White, Lynn – Edwards, John N. 1984 Women, Outside Employment, and Marital Instability. *American Journal of Sociology*, 90. 3:567-583.
- Bruck, Carly S. – Allen, Tammy D. – Spector, Paul E. 2002 The relation between work–family conflict and job satisfaction: A finer-grained analysis. *Journal of Vocational Behavior*, 60. 3:336-353.
- Bukodi Erzsébet – Róbert Péter 2003 Union Disruption in Hungary. *International Journal of Sociology*, 33. 1: 64.
- Byron, Kristin 2005 A meta-analytic review of work–family conflict and its antecedents. *Journal of Vocational Behavior*, 67. 2:169-198.
- Conger, Rand D. – Elder Jr, Glen H. – Lorenz, Frederick O. – Conger, Katherine J. – Simons, Ronald L. – Whitbeck, Les B. – Huck, Shirley – Melby, Janet N. 1990 Linking Economic Hardship to Marital Quality and Instability. *Journal of Marriage & Family*, 52. 3:643-656.
- Csoba Judit 1993 A munkanélküliek kapcsolatainak alakulása a munkanélküliség ideje alatt. *Esély*, 4. 4:64-73.
- Gödri Irén 2001 *A házassági kapcsolatok minősége és stabilitása – Elméleti támpontok és mérési lehetőségek*. KSH-NKI, Budapest.
- Greenstein, Theodore N. 1995 Gender ideology, marital disruption, and the employment of married women. *Journal of Marriage and the Family*, 31-42.
- Hansen, Hans-Tore 2005 Unemployment and Marital Dissolution A Panel Data Study of Norway. *European Sociological Review*, 21. 2:135-148.
- Heckert, D. Alex – Nowak, Thomas C. – Snyder, Kay A. 1998 The Impact of Husbands' and Wives' Relative Earnings on Marital Disruption. *Journal of Marriage and Family*, 60. 3:690-703.
- Hiedemann, Bridget – Suhomlinova, Olga – O'Rand, Angela M. 1998 Economic Independence, Economic Status, and Empty Nest in Midlife Marital Disruption. *Journal of Marriage and Family*, 60. 1:219-231.
- Hoffman, Saul D. – Duncan, Greg J. 1995 The effect of incomes, wages, and AFDC benefits on marital disruption. *Journal of Human Resources*, 30. 1:19-41.
- Huber, Joan – Spitze, Glenna 1980 Considering divorce: An expansion of Becker's theory of marital instability. *American Journal of Sociology*, 86. 1:75-89.
- Jahoda, Marie – Lazarsfeld, Paul – Zeisel, Hans 1933 *Marienthal: The Sociology of an Unemployed Community*. Tavistock, London.
- Jahoda, Marie 1981 Work, employment, and unemployment: Values, theories, and approaches in social research. *American psychologist*, 36. 2:184.
- Jalovaara, Marika 2003 The joint effects of marriage partners' socioeconomic positions on the risk of divorce. *Demography*, 40. 1:67-81.
- Jensen, Peter – Smith, Nina 1990 Unemployment and marital dissolution. *Journal of Population Economics*, 3. 3:215-229.
- Kalmijn, Matthijs – Poortman, Anne-Rigt 2006 His or her divorce? The gendered nature of divorce and its determinants. *European sociological review*, 22. 2:201-214.
- Kenny, David A. 1996 Models of non-independence in dyadic research. *Journal of Social and Personal Relationships*, 13. 2:279-294.
- Kenny, David A. – Cook, William 1999 Partner effects in relationship research: Conceptual issues, analytic difficulties, and illustrations. *Personal Relationships*, 6. 4:433-448.

- Kenny, David A. – Kashy, Deborah A. – Cook, William L. 2006 *Dyadic data analysis*. Guilford Press, New York.
- Knoester, Chris – Booth, Alan 2000 Barriers to Divorce When Are They Effective? When Are They Not? *Journal of Family Issues*, 21. 1:78-99.
- Kohli, Martin 1993 A foglalkozási életút intézményesülése és individualizálódása. *Replika*, 3. 9-10:161-177.
- Lampard, Richard 1994 An examination of the relationship between marital dissolution and unemployment. In Gallie, D. – Marshand, C. – Vogler, C. (ed.) *Social change and the experience of unemployment*. Oxford: Oxford University Press, 264-298.
- Lewin, Alisa C. 2005 The effect of economic stability on family stability among welfare recipients. *Evaluation Review*, 29. 3:223-240.
- McKee-Ryan, Frances – Song, Zhaoli – Wanberg, Connie R. – Kinicki, Angelo J. 2005 Psychological and physical well-being during unemployment: a meta-analytic study. *Journal of applied psychology*, 90. 1:53.
- Nock, Steven L. 1995 Commitment and Dependency in Marriage. *Journal of Marriage and Family*, 57. 2:503-514.
- Nock, Steven L. 2001 The marriages of equally dependent spouses. *Journal of Family Issues*, 22. 6:755-775.
- Ono, Hiromi 1998 Husbands' and Wives' Resources and Marital Dissolution. *Journal of Marriage & Family*, 60. 3:674-689.
- Parsons, Talcott 1949 The social structure of the family. In Anshen, R. (ed.) *The family: its function and destiny*. New York: Harper & Brothers, 173-201.
- Pilinszki Attila 2013 Konfliktusok hatása a párkapcsolati instabilitásra. *Demográfia*, 56. 2-3:144-170.
- Risman, Barbara J. – Johnson-Sumerford, Danette 1998 Doing it fairly: A study of postgender marriages. *Journal of Marriage and the Family*, 23-40.
- Rogers, Stagy J. 2004 Dollars, Dependency, and Divorce: Four Perspectives on the Role of Wives' Income. *Journal of Marriage & Family*, 66. 1: 59-74.
- Ross, Heather L. – Sawhill, Isabel V. 1975 *Time of Transition: The Growth of Families Headed by Women*. Urban Institute, Washington D.C.
- Sayer, Liana C – Bianchi, Suzanne M. 2000 Women's Economic Independence and the Probability of Divorce. A Review and Reexamination. *Journal of Family Issues*, 21. 7:906-943.
- Wayne, Julie H. – Musisca, Nicholas – Fleenon, William 2004 Considering the role of personality in the work–family experience: Relationships of the big five to work–family conflict and facilitation. *Journal of vocational behavior*, 64. 1:108-130.
- Weckström, Sirpa 2012 Self-assessed consequences of unemployment on individual wellbeing and family relationships: A study of unemployed women and men in Finland. *International Journal of Social Welfare*, 21. 4:372-383.